
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II.

Eds. Rastislav Kožíak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 332 s.
ISBN 80-89027-20-2

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Osobnosť Jozefa Kútника Šmálova (1912 – 1982), rímsko-katolíckeho kňaza, je v slovenskej kultúrnej verejnosti všeobecne známa a jeho „život, činnosť a tvorbu“ monograficky spracoval jeho priateľ Ladislav Hanus (vydal Spišský kňazský seminár – Poprad 1992, 461 s.). Roky násilia a bezprávia spôsobili, že jeho diela vychádzajú až v súčasnosti, medzi nimi naposledy vo vydavateľstve Lúč "Kresťanský stredovek Slovenska" (Výber z diela 3), Bratislava 2005, 328 s. Výber a úpravu publikovaných i rukopisných prác uskutočnil prof. Dr. Július Pašteka, DrSc. Do tohto výberového diela neboli zaradené už publikované práce J. Kútника "K otázke pôvodu rodných bratov Izáka a Matúša umučených v Poľsku roku 1003" (In: Historica Carpatica 23-24, 1994, s. 15-27, pozri reakciu R. Grzesika v Historickom časopise 46, 1998, s. 456-468), ďalej "O smere cesty sv. Konštantína a Metoda z Carihradu na Moravu" (In: Verbum r.5, č.1, 1994, s. 15-20) a "K pôvodu pomenovania Spišskej Belej" (In: Spišská Belá. Vlastivedný zborník II., vyd. Obzor Bratislava 1972, s. 93-94). V rukopisnom fonde, ktorý mi venoval nebohý prof. J. Kútnik, zostali ešte neznáme práce o sv. Stanislavovi (z rokov 1979-1980), z ktorých publikujeme prvú časť v jeho pôvodine. Druhá časť pod názvom "Benátske vydanie životopisu sv. Stanislava, krakovského biskupa – mučeníka, z roku 1512" bude publikované na inom mieste.

Michal Slivka

Dejiny kultu sv. Stanislava na Slovensku

+ Jozef Kútnik

1. Sviatok sv. Stanislava, ako sme videli, sa na Slovensku slávil čoskoro po jeho kanonizácii, a to aj ako *festum fori*. Do r. 1595, keď pápež Kliment VIII. (1592-1605) uviedol do Breviarium Romanum sviatok sv. Stanislava na deň 7. mája, nemal tu officium proprium, takže sa dovtedy neužívali preň vlastné lekcie. Breviarium Strigoniense¹ z r. 1484 používané v chóre spišskej kolegiálnej kapituly až do začiatku 17.storočia² uvádza, že lekcie sa berú z času po sviatku sv. Michala Archanjela a homília z commune.³ Aj breviárové kódexy dvoch premonštrátskych kláštorov na Slovensku, jasovského⁴ a leleského,⁵ sú bez lekcii o sv. Stanislavovi, zato majú – na rozdiel od ostrihomského breviára, ktorý je bez orácie – vlastnú oráciu:⁶ „*Pane, prosíme, na prihovor blahoslaveného Stanislava, tvojho slávneho mučeníka a veľkňaza, účinne ochraňuj svoj ľud olejom svojej sily a daj, aby neporušeným líčom mysle hľadel v sláve na slnko tvojej velebnosti. Skrze Pána.*“

S istotou možno tvrdiť, že práve Spišské prepoštvstvo, najbližší sused krakovského biskupstva, ak nie pred kanonizáciou sv. Stanislava, tak hneď po nej (1254) sprostredkovalo Uhorsku najstarší životopis sv. Stanislava, ktorého rukopis sa odpisoval a prepisoval v uhorských cirkevných strediskách a mníšskych komunitách. Verné znenie tohto najstaršieho životopisu sv. Stanislava, z ktorého v par-

tiách o sv. Stanislavovi vychádzala poľská kronika krakovského biskupa Vincenta Kadlubka a predkanonizačný *Vita minor s. Stanislai*, vyšlo tlačou síce až r. 1512,⁷ ale v rukopisoch kolovalo od konca 13. stor., takže na Slovensku bola veľmi podrobne známa piotravínska legenda, priebeh konfliktu biskupa s kráľom a biskupova mučenícka smrť; rozštvrtenie jeho tela kráľom, rozhodenie jeho údov, ich zrastenie a ochrana orlamí; pochovanie tela pri kostole sv. Michala Archanjela na Skalke, podivné svetlá nad hrobom, zjavenie svätca krakovskej matróny, translácia ostatkov svätca zo Skalky r. 1088 do katedrály na Vawele. To bola napospol dramatická matéria súca na napínavé a dojímavé kázne. (Žiaľ, tejto téme sa u nás na Slovensku dosiaľ nik špeciálne nevenoval).

Reforme breviára, prikázaná Tridentským koncilom (1545-1563), uskutočňovaná pápežmi sv. Piom V. (1566-1572), r. 1568 Klimentom VIII. (1592-1605) a Urbanom VIII. (1623-1644), sa na Slovensku ujímala pomaly. Ale národná synoda v Trnave r. 1636 konštatovala, že vtedy skoro všetci klerici celého Uhorska, okrem nepatrných výnimiek, používali *Breviarium Romanum*,⁸ ktoré na sviatok sv. Stanislava obsahovalo v druhom nocturne tri vlastné lekcie, vybrané z kanonizačnej buly Inocenta IV. z r. 1253.⁹ Tak sa hlavné dáta zo života umučenia sv. Stanislava dostali do vedomia všetkého duchovenstva na Slovensku a v kázňach sa jeho prostredníctvom s nimi oboznamoval aj veriaci ľud.

2. Kult sv. Stanislava sa medzi prostým slovenským katolíckym ľudom prehĺbil a rozšíril najmä v druhej polovici 19. storočia. Zaslúžili sa o to dr. Andrej Radlinský (1817-1879) a Andrej Trúchly - Sytniansky (1841-1916).

Dr. Andrej Radlinský je pôvodcom donedávna najobľúbenejšej a najrozšírenejšej slovenskej modlitebnej knihy *Nábožné výlevy srdca katolíckeho kresťana*. Prvé vydanie vyšlo r. 1850, potom v r. 1855, 1866, 1872, 1881 (piate posmrtné vydanie). Pretože autorské právo Radlinský poručil Spolku sv. Vojtecha v Trnave, o ktorého povolenie r. 1870 sa najviac pričínil, takže mu právom patrí titul jeho zakladateľa, modlitebná knižka *Nábožné výlevy* vychádzala potom v ďalších vydaniach s čoraz väčším nákladom. Posledné 14. vydanie vyšlo r. 1945.

Podľa názvu knihy sa zdalo, že je sentimentálneho pietistického rázu. V skutočnosti pestuje objektívnu katolícku nábožnosť, fundovanú dogmaticky a liturgicky, čo A. Radlinský zvýraznil v druhom vydaní, keď dielu dal podtitul: *knihá modlitebná, poučná, obradná a spevácka*. V treťom, zdokonalenom a rozšírenom vydaní vymedzil jej určenie: je to kniha „*pre katolíckeho kresťana, tak duchovného ako svetského, každého stavu, veku a obojeho pohlavia, k upotrebovaniu v škole a doma*.“ V tomto treťom vydaní pôvodca knihy načrtnol jej základnú skladbu. Obsahuje osobné, rodinné a stavovské modlitby; úplné a prístupné poučenia o tajomstvách a pravdách viery; výklady o všetkých sviatostiach, obradoch a cirk. úkonoch; všetky slávnosti a sviatky s primeranými modlitbami a rozjímaniami; všetky pobožnosti spolkové, verejné a súkromné; životopisy známejších svätých; užívannejšie piesne.

Bola to teda univerzálna náboženská kniha. Obstarala si ju temer každá slovenská katolícka rodina. Bola v každom kostole, lebo kňazi ju v pastorácii používali ako praktickú príručku, doplnok rituála, pri poobedňajších službách Božích, pri mimo liturgických pobožnostiach rozličných trídí, novén, na slávnosti pod'akovania za úrodu, na konci občianskeho roku atď. Slovom: duchovný vplyv Radlinského

Nábožných výlevov bol rozsiahly a hlboký. Za vyše celé storočie formovali integrálnu nábožnosť viacerých slovenských pokolení.

A práve Radlinského Nábožné výlevy pomohli vniesť úctu k sv. Stanislavovi medzi najširšie vrstvy veriaceho slovenského ľudu tým, že v deviatom diele, Pobožnosť k svätým, na deň 7. mája mali krátky životopis sv. Stanislava¹⁰ a liturgickú modlitbu (kolektu) dňa.

Radlinského životopis sv. Stanislava zachováva základnú štruktúru lekcii II. nokturna Rímskeho breviára: v prvej sa hovorí o narodení a výchove Stanislava, o jeho štúdiách, o jeho úmysle vstúpiť do rehole, o jeho kanonikáte a episkopáte; v druhej sa zhustene podáva Stanislavov spor s Boleslavom II. o Pietrovín a rozhodujúce svedectvo vzkrieseného vojaka – bývalého majiteľa Petra; v tretej je vyvrcholenie sporu, umučenie biskupa kráľom pri oltári, rozsekanie a rozhodenie jeho údov, ich zrastenie, zázračné svetlá, pochovanie biskupovho tela krakovskými kanonikmi. – Radlinský iba nepatrne rozširuje osnovu čítaní Rímskeho breviára, hlavne I. lekcie o tridsaťročnej neplodnosti jeho rodičov, o ich sľube, že darované dieťa zasvätia Božej službe, o jeho teologických štúdiách v Hnezdne a Paríži, o odmietnutí doktorskej hodnosti, o rozdaní zdedeného majetku, o úmysle vstúpiť do prísnej rehole. Druhú lekcii rozširuje negatívnou charakteristikou kráľa Boleslava II., muža veľmi ukrutného a smilného, ktorý ani po biskupovom napomenutí neprestal páchať ohavné skutky; v tom sa opieral, zdá sa, o životopis sv. Stanislava od J. Dugosza. Údaje tretej lekcie dopĺňa tvrdením, že pápež Gregor VII. po správe o umučení biskupa vyniesol nad Boleslavom II. cirkevnú kľiatbu. Kráľ a onedlho na to stihol Boží prst: v Uhrách na úteku biedne zahynul.

Po životopise sv. Stanislava, v podstate založenom na breviárových lekciiach, bez moralizujúceho rozjímania a poučenia, pripája doslovný preklad liturgickej modlitby dňa (kolekty):¹¹ „Bože, na ktorého česť slávny biskup Stanislav pod mečom bezbožníkov padol: daj, prosíme, by všetci, ktorí jeho pomoc vzývajú, spasiteľný účinok prosby svojej dosiahli.“

Spolok sv. Vojtecha v Trnave, vrcholná vydavateľská inštitúcia slovenských katolíkov, podujal sa v tretej štvrtine 19. stor. na monumentálne a reprezentatívne kolektívne dielo, určené najširším vrstvám veriacich: na kompletne vydanie životopisov svätých a vyvolených Božích.¹² Toto vydanie malo popularizačno-pastoračné ciele. Na jeho zrealizovanie zmobilizovali kolektív autorov. Boli to: Vincent Havlíček, dr. Ján Mallý - Dusarov, Martin Kollár a Andrej Trúchly - Sytniansky, ktorý bol z nich najproduktívnejší; spracoval časť IV.-XI. Prvá časť vyšla v r. 1879, jedenásta r. 1899, teda práca trvala plných dvadsať rokov. Spolok sv. Vojtecha, organizovaný družstevným spôsobom, mal svoje jednatelstvá takmer v každej slovenskej farnosti, doma aj v zahraničí, najmä v USA, medzi emigrantmi. Pre svojich členov vydával podielové knihy, takže mal zaručenú kolportáž. A *Legendy čínili Čítania o svätých a vyvolených Božích* (všetky časti) sa ako podielové knihy dostali medzi najširšie ľudové vrstvy.

Životopis sv. Stanislava, biskupa a mučenika, vyšiel r. 1888¹³ v IV. časti. Jeho pôvodcom bol Andrej Trúchly - Sytniansky. Po druhý raz – bez akejkoľvek zmeny, ibaže so začiatočnou ozdobnou iniciálou a s obrazom, znázorňujúcim umučenie biskupa kráľom – vyšiel r. 1907.¹⁴ O. Romuald Gustaw OFM v bibliografii o sv. Stanislavovi¹⁵ neuvádza jeho životopis od Andreja Trúchleho - Sytnianskeho.

Životopis sv. Stanislava od A. Trúchleho - Sytnianskeho je, pochopiteľne, ove-

Pa obširnejší ako od A. Radlinského. O svätcovi už prináša podrobnejšie dáta. Jeho otec bol poľský šľachtic Vieleslav Ščepanovský a matka sa volala Bogna. Boli zámožní a veľkí dobrodinovia chudobných. V svojej dedine vystavali kostol na česť sv. Magdalény. V tridsiatom roku bezdetného manželstva sa im 26. júla r. 1030 narodil synáček, vyprosený od Boha modlitbami a obetami. Najprv sa vzdelával v rodičovskom dome, potom na vysokých školách v Hnezdne a konečne na slávnych vysokých školách v Paríži, kde študoval bohoslovie a cirkevné právo. Z kresťanskej poníženosti neprijal rozličné ponúkané akademické hodnosti. Po siedmich rokoch sa vrátil späť do Poľska. Keď mu zomreli rodičia, prevzal správu veľkých zdedených majetkov. Značný výnos z nich vynakladal najviac na napomáhanie chudobným. Neskôr predal svoj majetok, cenu zaň rozdelil chudobným a venoval sa kňazskému úradu. Krakovský biskup Lambert Zula ho vysvätil za kňaza, vymenoval ho k svojmu boku za kanonika a zveril mu kazateľský úrad. Jeho kázne boli také dojímavé, že všade, kde sa ozýval jeho hlas, sa lepšili mravy a mnohé osoby sa odriekli sveta. Dosť skoro si vydobyl dôveru všetkých lepších sŕdc v Poľsku a duchovní aj svetskí ľudia prichádzali k nemu v záležitostiach svojho svedomia a prosili ho o radu. Ešte za svojho života staručký biskup ho chcel posvätiť za biskupa a odovzdať mu svoje biskupstvo, ale nemohol na to nahovoriť Pánovho poníženého sluhu. Len toľko vyzískal od neho, že ho podporoval v ťažkom úrade. Po smrti biskupa Stanislava jednohlasne zvolili za jeho nástupcu. Len na naliehanie pápeža Alexandra II. prijal túto vysokú hodnosť. Ako biskup viedol prísny kajúci život, na holé telo obliekal si drsnú zrebovinu. Žil skromne. Biskupské príjmy venoval chudobným a chrámom.

Za čias biskupa Stanislava panoval v Poľsku kráľ Boleslav II., udatný a smelý bojovník. Víťazil v Česku, Uhorsku, Prusku a Rusku. Bol však surový a nemravný. Preto ho menovali aj „ukrutným.“ Hoci bol ženatý, vo svojej smilnej zaslepenosti šiel tak ďaleko, že verejne páchal najväčšie nehanebnosti. Prijal do domu manželku šľachtica Miečislava a žil s ňou pohoršlivo, čo poburovalo celú krajinu. Ale nik, ani krajinský prímás, hnezdniansky arcibiskup, sa ho neopovážil na to upozorniť. Len biskup Stanislav, ako kedysi sv. Ján Krstiteľ, mal toľko smelosti, že šiel ku kráľovi a predstavil mu následky jeho hanebného života. V hlbokkej pokore padol pred kráľom na kolená a so slzami ho prosil, aby pre nebeské kráľovstvo a vlastnú česť krotil svoju zmyselnosť. Boleslav sa zdal byť pohnutý, oželel svoje výstupky a slávne prisľúbil, že sa polepší. Ale netrvalo dlho a kráľ sa dopustil nových ohavností a surovostí. Biskup zase išiel ku kráľovi a dohováral mu dojímavou presvedčivou rečou, aby zanechal zlý život. Nadarmo. Kráľ vyčítal biskupovi, že pochádza z nízkeho sedliackeho stavu, že nie je hoden kňazského, tým menej biskupského úradu. Onedlho potom kráľ dal násilne prepadnúť a do paláca odvliecť Kristínu, manželku šľachtica Sieradza, najkrajšiu ženu kráľovstva. Celé Poľsko sa zhrozilo nad touto nešľachetnosťou. Veľmoži sa obrátili o pomoc na hnezdnianskeho prímasa. Ale nik sa neopovážil vystúpiť proti kráľovi. Opäť len biskup Stanislav, posilniac sa pôstom a modlitbou, sprevádzaný svojím duchovenstvom a niektorými veľmožmi, predstúpil pred kráľa, zaprisahával ho, aby napravil svoj život a šľachticovi navrátil manželku, lebo ak sa to nestane, bude prinútený vyobcovať ho z cirkvi. Keď Boleslav počul túto hrozbu, zúrila a umienil si, že sa vypomstí na neohrozenom mravokárcovi. Príležitosť sa mu naskytila v spore dedičov vojaka Petra s biskupom Stanislavom, ktorý bol od Petra kúpil jeho otcovskú dedinu Pietrovín. Tzv. pietro-

vinskú legendu A. Trúchly - Sytniansky podáva celkom podľa ustáleného klišé.

Za krátky čas sa kráľ zdal byť napravený, ale jeho zlé svedomie ho hnalo opäť do ukrutností. Boleslav vtrhol do Ruska a chcel ho celé zaujať. Proti krajinským zákonom držal vojsko za dva roky vo vojne. Veľmoži boli s tým nespokojní a opustili kráľa v tábore. Rozhnevaný kráľ sa vrátil do krajiny a mal nad nimi hrozný súd. Vinní a nevinní, mužovia a ženy, šľachtici a sedliaci pocítili jeho hrozné ukrutnosti. Sv. Stanislav ho zase neohrozene karhal. Ale keď ho zúrivý kráľ vyhnal z izby, Stanislav ho vyobcoval z cirkvi a uvalil naň osobný inerdikt. Kráľ si z toho nerobil nič a počínal si ako divý šialenec. Až 7. mája 1079 v kostole sv. Michala za Vislou po trojitom zmeravení vojakov útočiacich sám kráľ holým mečom rozťal hlavu biskupovi, pohrúženému do modlitby. Potom kráľovi katani pred chrámovými dverami rozsekali mŕtve telo na kusy. Prestrašený ľud nariekal nad týmto do neba volajúcim činom a rozutekal sa, lebo sa obával kráľovej zúrivosti. Len krakovskí kanonici sa nebáli kráľa, pozbierali údy svojho biskupa a pochovali ich pred dverami chrámu sv. Michala.

Pápež Gregor VII. (Trúchly - Sytniansky píše Gregor IV.) vyobcoval bezbožného kráľa z cirkvi, vyriekol nad Poľskom interdikt, oslobodil poddaných od poslušnosti voči kráľovi. Nepriatelia povstali voči kráľovi. Prenasledovalo ho nešťastie za nešťastím, až konečne opustil Poľsko. Túlal sa po svete ako Kain. Prišiel i do Uhorska ku svojmu pokrvnému, kráľovi Ladislavovi. Ale ani ten nechcel s ním obcovať. Nešťastný kráľ, trápený svojím svedomím, utekal pred ľuďmi do hôr a na pustatiny, kde i biedne zahynul. Vlastné psy ho vraj roztrhali (r. 1080).

Roku 1088 telo sv. Stanislava pochovali v biskupskom chráme v Krakove. Bolo oslávené mnohými zázrakmi. Pápež Innocent IV. ho vyhlásil za svätého. Poliari ho ctia ako krajinského patróna a 7. mája (tak udáva T. S.) majú zasvätený sviatok. Jeho nádherný hrob zasluhuje, aby si ho cestovateľ obzrel. Sv. Stanislav sa vyobrazuje v biskupskom rúchu s mečom v ruke.

Životopis sa končí poučením o dôvere v Boha. Ako mladý Daniel zachránil život čistej a nevinnej Zuzany proti ohavným a chlipným starcom, tak z mŕtvych vzkriesený Peter ochránil a dokázal nevinu Stanislava proti bezbožnému a ohavnému Boleslavovi. Stanislav je vzorom poníženosti, chudoby, horlivosti v plnení povinností, duchovného milosrdenstva v napomínaní hriešnikov. Na záver prináša liturgickú modlitbu (kolektu) na sviatok sv. Stanislava.

Reprodukcia rytiny na str. 383, signovaná v dolnom ľavom rohu iniciálkou G. K., zaiste prevzatá z nejakej publikácie, predstavuje sv. Stanislava v kostole pred oltárom, na ktorom horí zapálená svieca, oblečeného v biskupskom rúchu s mitrou na hlave, s pastorálom v pravej ruke, pri jeho nohách je zhodený roztrvorený misál a prevrhnutý kalich, s rozloženými rukami a mierne sklonenou hlavou, s rozvlnenou drapériou rúcha, zaklonený dozadu očakáva úder kráľa, ktorý má korunu na hlave, pás na bedrách, je zohnutý, nenávisťou tvárou hľadá na biskupa, ohnutou pravou rukou tasí meč z pošvy. V celej jeho postave vidieť vzruch a vypätie síl, aby biskupovi zasadil smrteľný úder. Celkový postoj sv. Stanislava vyjadruje pripravenosť a pohotovosť pokojne a odovzdane prijať mučenícku smrť. Nad kráľovou hlavou sú doľava skrížené tri kopije jeho katanského sprievodu, asistujúceho pri vražde bezbrannej obety.

3. Ako sa dokazovalo v prvej časti tejto práce, v najstarších kostoloch na Slovensku, zasvätených úcte sv. Stanislava čoskoro po r. 1254, v Pongrácovciach a Miloji na Spiši, v rehoľnom kostole augustiniánov vo Veľkom Šariši, boli s najväčšou pravdepodobnosťou ostatky svätca, ktoré dostal spišský prepošť a prepošť augustiniánov na kanonizačnej slávnosti v Krakove r. 1254. Aj v zemplínskom Starom, kde patrocínium sv. Stanislava bolo od začiatku 14. storočia konpatrocíniom, mohli byť ostatky sv. Stanislava, lebo patróni kostola, grófi Sztárayovci, boli v príbuzenských zväzkoch s poľskými šľachticmi z okolia Krakova. Ale za reformácie kalvíni zaujali kostol v Starom, a tí odstránili všetky ostatky svätých.¹⁶ No v Starom mali vo veži do r. 1914 zvon, ktorý sa volal Mária - Stanislav. Za prvej svetovej vojny im ho rekvirovali a roztopili.

Kostoly na Slovensku, zasvätené sv. Stanislavovi v čase rekatolizácie, mali zaiste relikvie sv. Stanislava. Žiaľ, archív piaristov z Podolínce je od r. 1918 v Budapešti a nateraz nie je známy konkrétny dokument o tom, že zakladateľ kolégia a kostola, Stanislav Ľubomierski, kapitán zálohových spišských miest, obstaral pre kláštorový kostol v Podolínci ostatky sv. Stanislava.

Zato máme dokument o autentických relikviách sv. Stanislava v Opatovej nad Váhom. Nakoľko je tento fakt dôležitý pre dejiny kultu sv. Stanislava na Slovensku, venuje sa mu tu podrobnejšia pozornosť.¹⁷

Pre farský kostol v Opatovej nad Váhom ostatky sv. Stanislava, biskupa-mučeníka, obstaral farár Štefan Heszterény.¹⁸ Sprostredkoval mu ich Karol Skorowski, krakovský kanonik. Dokument o autenticite ostatkov vydal 27. júna 1826 Ján Pavol Pawera Woronicz, krakovský biskup.¹⁹ Potvrďuje, že z pôvodnej schránky, prechováanej v krakovskom katedrálnom kostole, vybrali čiastočku kostí sv. Stanislava, dôstojne ju uložili do čistého červeného hodvábu, zviazali červenou stužtičkou, opatrili nápisom: sv. Stanislava, biskupa - mučeníka, patróna poľského kráľovstva, z druhej strany poznačili pečiatkou krakovského biskupa v červenom španielskom vosku. Súčasne dáva povolenie, aby čiastočku kostí mohli prechovávať, aby z nej mohli dať aj iným, aby sa v ktoromkoľvek kostole alebo kaplnke mohla vystavovať na verejnú úctu. Jozef Kluch, nitriansky biskup, tieto relikvie sv. Stanislava, darované krakovskou kapitulou opatovskej fare v nitrianskej diecéze, rekognoskoval ako pravé a povolil ich verejné uctievanie listinou z 12. septembra 1826.²⁰ Sväté ostatky sú uložené v malej okrúhlejšej kovovej schránke, vsadenej do veľkého pozláteného monstratória, pochádzajúceho z r. 1656,²¹ ktoré r. 1829 daroval opatovskému kostolu nitriansky biskup Jozef Vurum.

O uctievaní ostatkov sv. Stanislava v Opatovej konštatuje kanonická vizitácia z r. 1829,²² že v deň sviatku sv. patróna po spievanej sv. omši dávali sa bozkávať veriacim. Ak sviatok pripadol na robotný deň v týždni slávnosť patrocínia sa prekladala na najbližšiu nedeľu. Po slávnostnej kázni bola ofera, pri ktorej dávali veriacim bozkať sv. ostatky.

Je isté, že v Radošovciach majú tiež ostatky sv. Stanislava, patróna kaplnky. Spomína ich agenda, zachytávajúca miestne bohoslužobné zvyklosti, uzákonené dlhodobým úzom.²³ Nevedno, kto a kedy ich obstaral. Ale oprávnené možno predpokladať, že sa tak stalo čoskoro po stavbe novej kaplnky začiatkom 19. storočia. Veriacim sa dávali bozkávať v najbližšiu nedeľu po sviatku sv. Stanislava po poludňajších litániách v kaplnke. V červenom poli v zlatej nádobke je kúsok kostičky. Pod ňou je nápis „Stanislai.“ Relikviár, vysoký 35 cm, má tvar monš-

rancie. Na zadnú vrstvu lúčov sa ukladajú bohaté rozvilinové ornamenty. Na samom vrchu pred lúčami je košík so strapcami hrozna, ktoré symbolizujú mučeníctvo. Relikviár je cenná zlatnícka práca z prvej polovice 19. storočia.

4. O ľudových pobožnostiach na česť sv. Stanislava sa zachovali správy zo Starého a z Radošoviec.

Mária Berešová, rod. Lešová, nar. 16. 9. 1887 v Starom,²⁴ sa ešte pamätá na farára Andreja Marczlova (nar. 1819 v Humennom), ktorý bol farárom v Starom od r. 1845 do svojej smrti 11. 1. 1889, teda skoro pol storočia. Za jeho účinkovania konala sa novéna alebo trídium na česť sv. Stanislava. Veriaci prichádzali začiatkom mája do kostola, kde mal kaplán kázeň a starý pán farár sa modlil. Po pobožnosti jeden z chlapov predpovedal pieseň, pri ktorej všetci plakali, lebo „*toho svätého kráľ prebodol kopijou pri sv. omši.*“ A Mária Roňdošová, rod. Olexová, nar. 28. 2. 1897, zasa povedala: „*Po smrti starého pána (Marczlova) prišiel do Starého pán (Leonard) Skurkay (ináč rodák zo Sabinova; v Starom bol farárom od r. 1889 do r. 1933), veľký Maďar. A čo nebolo maďarské, nemohlo byť ani sväté.*“ On zlikvidoval v Starom májové pobožnosti na česť sv. Stanislava.

O púťach zo Starého do Krakova a na Zebrzydowskú kalváriu hovoril zasa kurátor Michal Lichota, nar. 29. 5. 1896. Každý rok chodievali pešo cez Bardejov a Gaboltov na Krakov a na kalváriu v Zebrzydowe. Zo Starého vyrušilo pomerne málo pútnikov, ale cestou sa k nim pridávali ďalší, takže keď sa blížili ku Krakovu, bola to už veľká procesia. Cesta ta a späť trvala 12 dní. Procesiu zo Zemplína viedol Štefan Maňovský (nar. 1850, zomrel 11. 7. 1914), strážca grófskych viníc. Bol vychýreným predspevákom. Vedel písať švabachom. Žiaľ, manželka mu vložila do rakvy všetky písomnosti. Po prvej svetovej vojne, keď sa utvoril poľský štát, ľudová púť zo Zemplína a Šariša do Krakova a na kalváriu v Zebrzydowe prestala.

Podľa starej agendy farských pobožností v Radošovciach²⁵ sv. Stanislava, biskupa mučeníka, patróna kaplnky, slávil dvakrát: ipsa die (7. mája) a v nasledujúcu nedeľu. 7. mája bol miestny sviatok (festum parociale). Ráno o 9. hod. v kaplnke sv. Stanislava bola sv. omša a poobede o 14. hod. litánie. V nedeľu po sviatku sv. Stanislava bola vonkajšia slávnosť (solemnitas). Prvá svätá omša sa v obvyklom čase celebravala vo farskom kostole. O 9,45 hod. sa konala slávnostná procesia z farského kostola do kaplnky sv. Stanislava. V procesii niesli všetky zástavy a sochy najsv. Srdca a blah. Panny Márie. Po príchode procesie ku kaplnke bola pred sv. omšou kázeň vonku, kde pripravili kazateľnicu. Tradične kázal niektorý páter z františkánskeho kláštora v Skalici. Potom sa slávila sv. omša a po nej sa procesia v obvyklom poriadku vrátila do farského kostola, kde bolo požehnanie s cibóriom. V tú nedeľu o 15. hod. popoludní boli v kaplnke sv. Stanislava litánie, po ktorých sa bozkávali ostatky svätca. Takto v Radošovciach slávia sv. Stanislava podnes, iba že už nekážu otcovia františkáni, ale miestni duchovní, a nekoná sa slávnostná procesia.

Z Radošoviec nebývali púte do Krakova k hrobu sv. Stanislava. Až r. 1969 pod vedením správcu fary Alberta Reháka²⁶ veriaci niekoľkými autobusmi putovali do Czestochowej. Na spiatocnej ceste sa zastavili v Krakove. Tu pri hrobe sv. Stanislava vykonali pobožnosť a zaspievali starobylú pieseň o sv. Stanislavovi, ktorej text aj nápev preberali z pokolenia na pokolenie.²⁷

Autor piesne je neznámy, pravdepodobne to bol literát – františkán. Z faktu, že

obsahuje západné dialektizmy (dedictví, statky = majetky, bohatství, žinkú = cilíciom atď.) možno usudzovať, že vznikla pred r. 1914 vo františkánskom kláštore v Skalici, kde bol v 19. storočí čulý slovenský literárny ruch. Tlačou asi nevyšla (aspoň v prístupných bibliografických zbierkach som o tom nenašiel zmienku). Na záver tejto práce si zaslúži, aj keď je bez osobitných poetických kvalít, hoci sa snaží i o asonancie vo vnútri verša, ale má historickú hodnotu dokumentu o kulte sv. Stanislava na Slovensku, aby sa uviedla v celom znení.

Pieseň ku cti sv. Stanislava

Rodičom v neplodnom stave daný Stanislave,
detinské hry zanechávaš a radšej sa modlievaš.
V samej živý si svätosti a pokánia si ostrosti
a na holej zemi spávaš, telo pôstmi trýznievaš.

Celé vlastnil si dedictví, veľké statky a bohatství
na chudobných vynaložil, sebe nič neodložil.
Kňazský stav si vyvoľuješ, slovo Božie rozhlasuješ,
vykoreňuješ zlé zlosti a seješ do srdca čnosti.

Za biskupa vyvolený a na silu prinútený
a prísnejšie ešte žiješ, žinkú sa prepasuješ.
Úrad konáš s horlivosťou, s neustálou bedlivosťou,
útočíte si chudobných a všetkých opustených.

Naposledy kráľ ukrutný, nedbajúc na život čnostný,
jako svätú omšu slúžil, k oltáru sa priblížil.
Ruku na neho vztáhuje, mečom hlavu prerubuje,
telo káže rozsekať a na poli rozmetať.

Včul' si za to odplatený a v nebesiach oslávený,
u Boha sa ty primlúvaj a prosievať neprestávaj,
by sme dobre činievali, pravdu všade zastávali
a po časnom tom trápení k večnému išli spaseniu.

Sliače na deň sv. Ignáca z Loyoly

Poznámky

1/ Zachovali sa z neho viaceré exempláre, napr. v Národnej knižnici v Martine č. 129; predtým v Mestskom, teraz v Štátnom archíve v Banskej Bystrici sign. EBPN-I., č. 31.

2/ Na exemplári v Národnej knižnici v Martine je na margu kalendária v marci poznámka: „*Hic Liber anno 1604 tempore Rebellionis est ex Capitolis Sancti Martini in Scepusio direptus, et mihi a quodam rustice donatus. Johannes Mihalyk, mp.*“

3/ „*Omelia Ego sum vitis. Lectiones ut tempore post festum sancti Michaelis archangeli.*“

4/ Breviarium O. Praem. eccl. Jasoviensis je z konca 14. stor. D. Polycarpus Radó OSB, Libri

liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum; ed. Ladislaus Mezey. Budapest 1973, str. 285.

5/ Breviarium O. Praem. de Lelesz je z polovice 15. stor. D. P. Radó OSB, c. d., str. 333–334.

6/ Jasovský kódex (Bibl. Univ. Budapestin., codex lat. 36) na fol. 7; leleský (Bibl. Univ. Budapestin., codex lat. 74) na fol. 142; za sprostredkovanie xeroxových reprodukcii ďakujem p. Emilovi Steckerovi z Nitry. Oba kódexy obsahujú oráciu toho istého znenia: „*Populum tuum, quae summus, Domine, intercedente beato Stanizlao glorioso martyre tuo atque pontifice, unque tuae virtutis potenter defende, et solem tuae maiestatis irreverberato mentis radio glorianter intueri concede. Per Dominu.*“

7/ Jozef Kútник, Benátske vydanie životopisu sv. Stanislava, krakovského biskupa a mučeníka, z r. 1512.

8/ Josephus Hradzsky, Initia, progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. C. de monte Scepusio olim collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero cathedralis sub proprio episcopo scepusiensi constituti. Spiš. Podhradie 1901, str. 215.

9/ V knižnici Biskupského úradu v Spišskej Kapitule sa zachovalo Breviarium Romanum, vydané v Benátkach r. 1714 nákladom Pavla Balleonia, ktoré používali kantori - muzikanti, účinkujúci v chóre kolegiálnej kapituly. Lekcie II. nokturna sú na str. 363-365.

10/ O. Romuald Gustav OFM vo vyčerpávajúcej bibliografii o sv. Stanislavovi (Hagiografia polska II., 435-455) Radlinského Nábožné výlevy neuvádza, hoci uvádza jedinú, málo významnú českú pozíciu.

11/ Lat. text: „*Deus, pro cuius honore gloriosus Pontifex Stanislaus gladiis impiorum occubuit: praesta, quaesumus; ut omnes, qui eius implorant auxilium, petitionis suas salutarem consequantur effectum.*“

12/ Bibliografické dáta obsahuje Ľudovít V. Rizner, Bibliografie písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. Diel tretí: L – O. Turč. Sv. Martin 1932, str. 24-25.

13/ Legenda čili Čítanie o Swatých a Wywolených Božích. Časť IV. Dla prastarých a najnowssich, cirkewními wrchnostami odobrených prameňov spracoval Andrej Truchlý, kňaz biskupstva b. bystrického. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). Číslo 39. podielových kníh. W Trnawe, 1888, str. 80-87. – Kniha je tlačená ešte švabachom.

14/ Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích. Sväzok II. Dla prastarých a najnovších, cirkevnými wrchnostami odobrených prameňov spracovali: Andrej Truchlý, Vincent Havlíček a Martin Kollár. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). Druhé, opravené, ilustrované vydanie. V Trnave (Nagyszombat) 1907, str. 381-384.

15/ Cf. pozn. 10.

16/ Ján Hudák, správca fary zo Starého, v liste z 31.5.1979 ma informoval: v polovici mája r. 1979 Staré navštívil gróf Ján Sztáray z Austrálie. Narodil sa r. 1918 v Tibave. Jeho rodičia r. 1922 predali majetok v Tibave, odsťahovali sa najprv do Maďarska, potom do Austrálie. V druhej svetovej vojne bol dôstojníkom austrálskej armády. Nemci ho zajali a internovali v lágri, kde bol s Poliakmi a Rusmi, kým ich r. 1945 nevyslobodili Američania. Z rodinnej tradície vie, že člen rodu Sztárayovcov dávno pred reformáciou si vzal za manželku poľskú šľachtičnú z okolia Krakova. Informácie o zvone Mária - Stanislav má J. Hudák od starého kostolníka Jozefa Zembu (+ 20.2.1975).

17/ Dáta z Historie domus v Opatovej nad Váhom mi sprostredkoval Št. Chmela, správca fary, za čo mu ďakujem.

18/ V Opatovej nad Váhom bol farárom v r. 1798-1832, kde zomrel 74 ročný a kde je pochovaný.

19/ Text dokumentu obsahuje Canonica Visitatio Parochiae Apatfalvensis anno 1829, str. 26, v archíve Rím. kat. far. Úradu v Opatovej nad Váhom: „*Universis et singulis quorum interest et quomodolibet in futurum interesse poterit significamus et ad notitiam indubitatum deducimus: Quia Nos Particulam ex ossibus S. Stanislai Episcopi Cracoviensis Martyris ex Locis et Thecia Authentica Nostrae Ecclesiae Cathedralis cracoviensis extractam, et in Holoserico rubro decenter cum Inscriptione s. Stanislai E. M. P. R. P. collocatam, simulque funiculo sericeo rubri coloris alligatam, et sigillo Nostro in cere rubra Hispanica ex altera parte obsignatam, ut Authenticam cuicumque Christi fidelium apud se retinendi, aliis donandi, in quacumque Ecclesia vel capella publicae venerationi exponendi facultatem dedimus et concessimus prout auctoritate Nostra ordinaria per praesentes domus et concedimus, quas manu Vicarii et Officialis Nostri generalis Cracoviensis subscriptas, sigillo nostro munitas dedimus Cracoviae die 27. Junii 1826 Anno. Joannes Paulus Pawora Woronicz, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Cracoviensis.*“

20/ Cf. pozn. 19, str. 26: „*Praesenti Autenticae Attestationi adiunctam et in ea descriptam, ac circumscriptam Sacram de ossibus S. Stanislai E. et M. Patroni Regni Poloniae Reliquiam ex autentico loco desumptam Dioecesis Nostrae Ecclesiae Parochiali Apathfalvensi per V. Capitulum Cracoviense dono datam reverenter inspeximus ac pro tali recognovimus, atque ut publicae Christi fidelium venerationi exponi possit. – Praesentium vigore facultatem in Domino concedimus. – Mocsenok (t. j. Mučeníky, teraz Sládečkovce pri Nitre, letná rezidencia nitrianskych biskupov, pozn. aut.) 12 septembris 1826. Josephus Episcopus Nitriensis.*“

21/ Na spodku podstavca monstratoria je nápis: „HOC OPUS FF (FECIT) E(XC) D(OM) JOAN(NES) SIPEKY SAC(RAE) CAES(AREAE) REGI(N)AE MATRIS EXCUB(ITOR) M(A)G(ISTE)R ET CONIUNX ELIZAB(ETH) SYRAKI PRA(E)SIDE A (DEODUM) R(EVEREN)D(O) D(OMINO) LUCA KOOS AD 1656 16 MARTY.“ Za sprostredkovanie nápisu ďakujem Št. Chmelovi, správcovi fary v Opatovej n./Váhom.

22/ Cf. pozn. 19; cap. III. De Divinis et Ordine Divinorum in Matre Ecclesia, str. 8.: „*Festo S. Stanislai E. M. Patroni Ecclesiae Sacrum Cantatum, post quod datur osculanda S. Reliquia. Si festum hoc in diem feriale incidat, Patrocinii Ecclesiae sollemnitas immediate sequente Dominica celebratur cum expositione Sanctissimi. Poenitentes exaudiantur confessi sub sacro lecto et Cantato communicantur. Post concionem offertorium instituitur sub quo Reliquia S. Patroni osculanda datur.*“

23/ „*Directorium et rituale parochiae Radošovce,*“ rukopis v archíve Rím. kat. farského úradu v Radošovciach. Za výpisky z neho ďakujem vdp. správcovi fary Albertovi Rehákoví.

24/ Jej spomienky a spomienky kurátora M. Lichotu zachytil J. Hudák, správca fary v Starom.

25/ Cf. pozn. 23.

26/ Informoval ma o tom v liste z 10. 4. 1979.

27/ Text piesne aj jej nápev mi sprostredkoval vdp. kaplán Bohumil Mikula, rodák z Radošoviec.